

problem njegove človeške in umetniške pomembnosti, mora ta metoda nujno odreči, ker mi očitno služi le toliko, da človeka opredelim v toku duhovnega dogajanja, ne pa da pokažem, kaj je na njem tako svojkega, tako človeško pomembnega, da je ta človek n. pr. Ivan Cankar, ne pa kdo drugi iz istega pisateljskega rodu. Zdi se mi, da je s kakršnokoli zgolj literarno historično metodo nemogoče zajeti človeško in umetniško pomembnost umetnikovo; kaj pravim zajeti, komaj približati se ji je mogoče. In metoda, ki se je poslužuje Fr. Vodnik, ko nam hoče pokazati duhovni problem človeka v Iv. Cankarju, je tipično literarno historična. Zato nam podoba človeka v Cankarju tudi po njegovem članku ostaja še prav tako zakrita kakor poprej.

Predaleč bi me zavedlo, če bi ob tem članku o Ivanu Cankarju začel polemizirati z ideologijo Fr. Vodnika, ki je kaj preprosta in majava zgradba, ker v bistvu počiva na samih -izmih in njihovih nasprotjih. Nedoločno in vedno ohlapna pa je tako, da nikoli natanko ne veš, kaj prav za prav misli z vsemi temi -izmi. Če kdo izhaja n. pr. iz poznanja francoske duhovnosti in moderne literature, kjer je n. pr. doma nova romantika, ta čudoma opazi, da je realnost francoske nove romantike z Baudelairejem, Verlaineom, Mallarmejem, Rimbaudjem in slednjič Valeryjem nekaj bistveno drugega od Vodnikove nove romantike. Ali pa njegov srd na racionalizem. Slučajno sem tiste dni kakor Vodnikov članek prebiral „Der Hass“, najnovejšo knjigo Heinricha Manna, njegov „J' accuse“ zoper Hitlerjev režim. In Heinrich Mann vidi v iracionalizmu povzročitelja vsega zla v današnji Evropi. Iracionalizem ne pozna več kriterija in plemenitosti razuma, ratio mu je zasmeha vredna plitkost, ki nikoli ne prodre v globine življenja, pa je brez razumskega nadzora zabredlo človeštvo v vsa barbarstva, v vse fašizme, nacionalizme, razvrate; kajti kjer razum ni več vrhovni sodnik in edini, najplemenitejši človeški spoznavni organ, tam se brez nadzora odpirajo zatvornice vsem temnim silam v človeku, vsem strastem, vsem slepim gonom, vsemu podzavestnemu, ki si prisvaja funkcijo spoznavanja. Po H. Mannu se je doba iracionalizma pričela z devetdesetimi leti in se bo zaključila, kakor napoveduje, z letom 1940. In šele takrat, ko bo konec iracionalizma, bodo izginila slepa sovraštva med narodi, fašizmi, imperializmi, nasilje hitlerjevske Nemčije in Mussolinijeve Italije; šele takrat, ko bo razumu zopet pripadlo mesto, ki mu gre, se bo človeštvo moralno prerodilo. Tako Heinrich Mann, in kdor pozna tokove v evropskem duhovnem življenju, mu bo pritrnil. France Vodnik pa se bori proti racionalizmu, postavlja torej iracionalizem za vzmet življenja povojni mladini. Ali ni nemara ta iracionalizem nekoliko kriv, da sta v današnjih mladih rodovih pravo spoznanje in z njim zvezana etična neomajnost in resnost tako redka?

S. Leben.

Kritika

Pavel Golia: Kulturna prireditve v Črni mlaki. Veseloigra v treh dejanjih. Slovenske poti XI. Tiskovna zadruga v Ljubljani 1953. Strani 90.

Doslej je Golia pokazal svoj humor samo v drobcih, v posameznih prizorih otroških iger in v nekaterih pesmih. Zdaj ga je organiziral v veselo igro o kulturni prireditvi v Črni mlaki. Tu je značaj njegovega smeha določnejši. To je ljubezniv, ne posebno izviren in ne bogzna kako subtilen humor iz preproste, šegave dobre volje in z rahlo, komaj izrazito ambicijo v sati-

rično smer. Nebolečo ost svojega zasmeha obrača Golia proti podeželskim mogotcem in klečeplastvu njihove okolice, opozarja mimogrede na odtujenost inteligence od ljudstva, zasmehuje društva, prvomestnike in prvoboritelje, njih sebičnost in ljubosumnost, neiskrenost in sirovo odkritost naše „inteligentske“ družbe, karikira literarno prismojene učiteljice, narodne dame, skratka vso mizerijo naše province in ne samo province. Toda vsi ti satirični momenti so čisto rahli, v prvi vrsti mu gre za smeh.

Snov v naši literaturi ni nova in pri Golievih osebah se ti marsikdaj obudi spomin na starejše pisce od Murnika do Cankarja. Toda Golia v svoji ironiji ne pozna moralnega patosa, ki je značilen za Cankarjev posmeh, dasi se tudi izogiba prisiljenim burkam kakega Murnika. Njegov smeh je naraven, simpatičen, morda malce lahkoten, primitiven, ni pa nikdar sirov, niti če si dovoljuje uporabljati odvajalna sredstva za cele „kolektive“ in niti ne, če z nenadno kretno strga zdaj temu, zdaj onemu črnomlaškemu veljaku ali podveljaku krinko z obraza. In ravno način tega razkrivanja človeških slabosti je tisto, v čemer je jedro razlike med Golievim humorjem in na primer Cankarjevim. Cankar je nelepega človeka znal osmešiti v vsej njegovi skriti moralni nakaznosti, pri Golievih črnomlaških rodoljubih pa se v velikih trenutkih obračunov pokaže kvečjemu kaj takega, kakor da jih žene strahujejo in varajo in da to vsi vedo, vsi udano prenašajo in vsi obzirno molče drug pred drugim, razen seveda v izrednih primerih, se pravi, kadar se napijejo ali spro. Skratka: Cankar človeka resnično razgali, Golia pove o njem pikantno zgodnico.

Ta lahkotni, veseli, a vendarle dovolj vsakdanji pogled je kriv, da je v tej igri dovolj smešnih ljudi, a nobenega komičnega značaja. In tako sloni ves humor teh prizorov na situacijah in še bolj na šalah, zlasti pa na smešnosti rahlo karikirane vsakdanjščine. Kajti celo možnosti za situacijsko komiko, zaradi katere je Golia v „Črni mlaki“ razpletel nekako revizorsko zgodbo z zamenjavo oseb, je pustil skoraj docela neizkoriščene in neizčrpne. Pač pa je igra razen nekaterih gluhih mest sestavljena živahno, spretno, prizori teko naravno, so razgibani, polni dovtipov, smešnih malenkosti in morda prepolni okroglega razpoloženja. Ta živahnost, odrska spretnost, neprestano snujoča drobna domiselnost, nedolžna lahkotnost in popustljivost posmeha, ki se brez srda in zagrenjenosti, pa tudi brez prodirnega instinkta za človeške slabosti tako dobrodušno igra z vsemi mogočimi zelo zelo človeškimi zadevami, dajejo tej šaljivi igri neko zabavnost, ki je mestoma celo izvrstna, dasi kajpada ne morejo ne doseči, a tem manj nuditi nadomestila za odlike resnično vredne komedije.

J o s i p V i d m a r.

Mirko Javornik: Črni breg. Povest. Krekova knjižnica. Izdala Delavska založba v Ljubljani 1935. Strani 166.

Javornik je poznan po nekaterih svojih zgodnjih novelah in zlasti po potopisih, tiskanih v zadnjih letnikih „Modre ptice“. Sedaj je objavil svoj prvi poizkus v daljši povesti, v kateri hoče pokazati bedo in trpljenje, pa tudi malodušnost in stanovsko desorganiziranost rudarskega življenja. No „Črni breg“ je pač samo poizkus in oznaka „povešt“ je za to knjigo skoraj neupravičena, kajti delo je zelo nepovezano in ne kaže ga opredeljevati z nobenim imenom, ki bi vzbujalo vtis strnjene in v sebi zaključene celote, marveč je ostalo na meji med zaokroženo enoto, in nekakim filmom, dasi Javornik ni hotel napisati filma, marveč ravno povest.

Ta ugovor zoper oznako dela seveda noče biti samo prazno modrovanje o literarnem terminu, ki označuje neko zvrst, marveč meri dalje, in sicer prav k vprašanju po organski enotnosti. Ta v „Črnem bregu“ ni dosežena niti glede pripovednega središča, kajti Javornik se ni mogel ali se ni znal prav odločiti ne za povest o ponesrečenem rudarju ne za povest o rudarski rodbini in hiši, v kateri in s katero se usoda ponesrečenega zaključi. Tako ima delo dva poglobljena motiva, ki ne dasta drug drugemu do pravega razvoja, a se tudi ne strneta v eno zgodbo. Ker pa pisatelj naposled vendarle smatra osebno zgodbo delavskega trpina za važnejšo, ostane vsaj en del drugega motiva, namreč povest o rodbini in aferi s hišo — nezaključena.

Vsa ta razdvojenost in dokaj obsežne zastranitve, v katere se Javornik tod in tam izgublja v svojem pripovedovanju, so v zvezi s socialnim namenom dela. Očividno je, da ga ni mogel izpolniti v strogo in čvrsto organiziranem delu, in da je moral često prelomiti prirodni okvir enote za razgovore in zlasti za meditacije, v katerih je morda najgloblje zadostil svojemu socialnemu hotenju. Potreba teh dovolj prisiljenih sredstev jemlje fabuli njeno važnost, jo nekoliko osvetluje kot golo pretvezo, a meče neugodno luč tudi na oni socialni namen, ki je bil očitno za Javornika tak, da ga ni mogel izraziti z umetniškimi sredstvi. Vse to opredeljuje „Črni breg“ kot knjigo dokaj skromne vrednosti.

Zelo slično sodbo o delu daje tudi pregled značajev, ki so vsi, celo karikirani, medli in brez osebne edinstvenosti, in še pisateljevo ravnanje s pripovednim gradivom, v katerem je veliko vsakršnih zametkov, ki se nikoli ne razvijejo in ne zaključijo.

Toda nekateri prizori, zlasti erotični, opozarjajo, da je delo napisal pisec večjih možnosti nego so tu dosežene. Še bolj pa te o tem prepričujejo nekateri opisi, v katerih se javlja ves blesk Javornika potopisca, tako posebno sijajni opis rudnika in rudniškega dela v prvem poglavju. Te podrobne odlike, ki bi jim prištel še to, da se je Javornik hrabro, četudi ne docela srečno izogibal običajni neokusnosti socialno tendenčnih spisov, pa ne odtehtajo prvotne in osnovne napake, ki jo je storil, ko se je z zamisljivo povesti o „Črnem bregu“ podal v življenjsko sfero, ki ga kljub njegovemu iskrenemu sočuvstvovanju z bedo in muko rudarskega sveta le ne zadeva dovolj globoko osebno za prepričevalno umetniško dejanje. Nedvomno bo mnogo srečnejši tedaj, ko se bo z vso iskrenostjo prepustil bolj intimno zaplujajočim ga snovem, pa četudi bi bile manj progresivne. J o s i p V i d m a r.

Iz prevodne književnosti

Dve, tri o jeziku naše znanosti

Redko nanese, da dobimo Slovenci ob prevodu kakega znanstvenega dela priliko, da se pomenimo o našem znanstvenem jeziku. Ob originalnih znanstvenih spisih nam niti na um ne pride, da bi si ogledali tudi njih jezikovno plat, tako silno učinkuje pri nas tradicija, ki vidi v jeziku samo nekako sredstvo artističnega oblikovanja. To je v neki meri razumljivo: pretežno večino naše književnosti tvorijo dela, ki spadajo v „lepo“ književnost, prava, visoka znanost se je pri nas v večjem obsegu pojavila šele v zadnjih dveh